

UOT792.

DOI: 10.52094/3005-9941.45.2024.017

Sahib Bayram oğlu Novruzov
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
baş müəllim
E-mail: s_novruzov7@mail.ru

“SƏHNƏ HƏRƏKƏTİ” FƏNNİNİN METODİKASI HAQQINDA

Xülasə: Məqalədə teatr məktəblərində “Səhnə hərəkəti” fənninin tədrisi metodikasından bəhs edilir. Teatr sənətkarlarının yetişdirilməsi üçün mövzunun əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri, aktyor, xanəndə, rejissor sənəti ilə əlaqəsi, plastika sənətinin səhnədə hazırlanması izah edilib. Eyni zamanda səhnə sənətində “Səhnə hərəkəti” fənninin əhəmiyyəti, onun əsas qollardan biri kimi rolu qeyd olunur. Aktyor şəxsiyyətinin tərbiyəsində müzakirə olunan mövzunun əhəmiyyətinin dərəcəsinə toxunan məqamlar məqalənin əsas dəyəri hesab oluna bilər. Burada nəzəri biliklərin praktiki tətbiqi xüsusiyyətləri vurğulanır. Bu zaman uzunmüddətli pedaqoji metodların effektivliyi diqqətə çatdırılır.

Açar sözlər: mövzu, səhnə, aktyor, hərəkət, müəllim, metod, tədris, məşq

İnsan bədəni özünün ifadə imkanlarının zənginliyi ilə, bir qayda olaraq, bədii yaradıcılıq sahəsində çalışan sənətkarların diqqətini cəlb etmişdir. Təbiidir ki, səhnə sənətindəki ifaçı nəinki bədii meyarlar yaradıcısı, eyni zamanda öz fərdiyyəti etibarilə müəyyən mənada – “inşaat materialı”dır. Odur ki, onun üçün bədəninin ifadə imkanlarını öyrənmək, eləcə də onun fiziki imkanlarını inkişaf etdirmək olduqca vacibdir. Yaradıcılıq prosesində aktyora ilk növbədə pedaqoji kömək edilməlidir. Məhz buna görə, aktyor və rejissor kadrlarının yetişdirilməsində tərbiyə və tədrisin bütün mahiyyətini bilmək olduqca zəruridir.

Səhnə hərəkətinin hazırlığı geniş anlamda səhnə plastikasının yaradılması olmaqla, metodika K.S.Stanislavski “sistemi”nin tələblərinə, eləcə də fiziologiyaya, psixologiyaya və biomexanikaya istinad edilməsini nəzərdə tutur. Məhz bunun nəticəsində, yaradıcı şəxsin bədəni düzgün köklənir və hər hansı səhnə obrazının əməl xəttinin bədii-estetik ifası mümkün olur.

Aktyorun ifadə imkanlarının dərk edilməsində olan əsas çətinliklərdən biri odur ki, onun səhnə işlərinin bünövrəsində yüksək emosional fəaliyyəti durur. Həmin mürəkkəb proseslərin kökündə psixofiziki məntiqlə tənzimlənən qanunauyğunluqlar əmələ gəlir. Xüsusi təsdiqə ehtiyac yoxdur ki, şüur və hərəkətin vəhdəti ilə qarşılıqlı əlaqədə aktyorun düzgün qurulmuş orqanizmi, təxəyyülündə pyes və rejissorun təklif etdiyi şərait vasitəsilə fiziki əməli yerinə yetirə bilər.

Bu qarşılıqlı əlaqənin mürəkkəb işlənmə prosesini elmi məlumatlardan bəhrələnməklə dərk edib təkmilləşdirmək olar. Amma bu zaman səhnə hərəkətinin mahiyyəti ilə bağlı yaranan sualları cavablandırmaq üçün elmi-nəzəri baxımdan

əsaslandırılmış *səhnə hərəkəti nəzəriyyəsi* lazımdır.

U.M.Seçenevin qeyd etdiyi kimi, “insanın psixoloji həyatının bütün mahiyyəti hər şeydən əvvəl əzələ hərəkətinə bağlıdır”. Səhnə hərəkəti üzrə tədris fəaliyyəti göstərən teatr pedaqogikası heç şübhəsiz ki, elmi mənbələrə əsaslanmalıdır. Aydın məsələ kimi görünərsə də, bəzən təkrar etməli oluruq ki, “Səhnə hərəkəti” fənninin metodikası, konkret bir pedaqoqun fərdi təcrübəsinə əsaslanıb elmdən kənar arqumentlərlə uydurulmamışdır. Bununla belə, praktik fəaliyyət zamanı biz səhnə hərəkətinin özünün mahiyyətinə, hərəkətin tərbiyəsi məsələsi ilə bağlı bəzən biri digərini istisna edən müxtəlif baxışlarla üzləşirik.

Əgər fənnin nəzəriyyə və təcrübəsi obyektiv elmi biliklərlə işlənilibsə və pedaqoq elmi cəhətdən əsaslanmış metodikadan istifadə edirsə, nəticə etibarilə həmin tədris prosesi mütləq səmərəli nəticə verəcək.

Pedaqoji təcrübəyə əsaslanıb demək olar ki, aktyor, müğənni və rejissor kadrlarının yetişdirilməsi sahəsində hərəkət fənləri kompleksinə bütün tədris prosesinin üzvi hissəsi kimi baxmaq lazımdır. Çünki başlıca müəllim məqsəd olaraq tədris etdiyi fənnin pedaqoji vasitələri ilə ifadəli, plastik aktyor bədəni tərbiyə etməlidir. Ən azı ona görə ki, ali sənət məktəblərində idmançı deyil, yaradıcı fərdiyyətin bədii özünəməxsusluğu, səhnədə hər hansı yarış nəticəsi deyil, professor L.F.Makaryevin təbirincə desək, aktyor bədəninin ifadə potensialı formalaşdırılır.

Başqa sözlə desək, “Səhnə hərəkəti” fənni başqa yaradıcılıq fənləri ilə bərabər aktyor – şəxsiyyət yetişdirilməsi işinə xidmət edir. Odur ki, bədii yaradıcılıq ixtisası üzrə kadr hazırlığı işını görən tədris müəssisələrinin tələbələrini seçdikləri ifaçılıq sənəti vasitəsi ilə yüksək mədəni davranışın nümunəvi siması kimi yetişdirmək lazımdır. Bu, uğurlu səhnə ifası ilə bərabər, aktyor və rejissorların etik qaydalara riayət etməsində öz əksini tapmalıdır.

“Səhnə hərəkəti” fənnini tədris edən müəllimin işi məsuliyyəti olduqca böyükdür. Tələbələrin plastika aparatının düzgün hazırlanmasının uğuru, müəllimin özünün hansı nəzəri biliklərə və təcrübəyə malik olması, onun metodikasının tədris ocağında qəbul olunmuş səhnə sənətinin tədrisi sisteminə nə dərəcədə uyğun olması ilə birbaşa bağlıdır.

Əminliklə demək olar ki, “Səhnə hərəkəti” rolun məntiqli və ifadəli fiziki əməli üçün müəyyən estetik ifa bazası hazırlayır və bu da özlüyündə fənnin pedaqoji məqsədi sayılmaqla, məşğələlərin tətbiqi metodikasının əsasını təşkil edir.

Aktyorun plastika mədəniyyətinin tərbiyəsi – əməli zahiri hissəsinin hərəkət tərbiyəsi deməkdir. Başqa sözlə, aktyorun hərəkət mədəniyyətinin keyfiyyətini təyin edən əsas meyar – rolun fiziki əməlinin tərkibi olan hərəkətin icrasında məqsədyönlük, ardıcılıq və dəqiqlik səviyyəsidir.

Aktyorun səhnə hərəkətinin tərbiyəsi ilə məşğul olan, onu inkişaf etdirməyə çalışan müəllim səhnədə düzgün davranışın vacib şərtini, psixi və fiziki halın vəhdətini daim yadda saxlamağa borcludur.

Hər bir səhnə əməlinin konkret forması aktyorun səhnədə “təklif edilmiş

şəraiti” dürüst dərk etməsindən, rejissorun yozum şərtlərinə uyğun olaraq ifaçının qarşısına qoyulan məqsəddən, istedadından, əsəb sisteminin xüsusiyyətlərindən, nəhayət orqanizminin hazırlığından birbaşa asılıdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, hərəkət – skelet əzələlərinin funksiyasıdır; bu həmən kərpiclərdir ki, rolun fiziki əməli onlardan hörülür.

K.S.Stanislavski aktyor sənətində hərəkətin təyinatı və əhəmiyyəti haqqında demişdir ki: “... bizim sənətin artisti, incəsənətin başqa sahələrindən fərqli olaraq, nəinki yaşama prosesini yaradan daxili aparatı, eləcə də hisslərin yaratdığı işin nəticəsini, onun zahiri təcəssüm formasını düzgün göstərən bədən aparatının da üzərində işləməlidir”!

Səhnə əməlinin hər anında aktyor psixologiyasının fəaliyyətini müəyyən edən amillər nəzərə alınmazsa, onun bütün hərəkətlərinin, jestlərinin emosional rəngarəngliyi – yəni hisslərinin zahiri ifadəsi qeyri-mümkündür. Belə ki, hisslərdən məhrum olan hər hansı fiziki əməl həqiqi və təbii ifadəlilikdən də məhrum olur.

Bu o deməkdir ki, aktyorun səhnə hərəkəti üçün hazırlıq işləri məşğələlərin konkret formasını şərtləndirən psixoloji amillərə müvafiq şəkildə qurulmalıdır.

“Plastikanı, akrobatikanı öyrənmək lazımdır?” – sualına cavab verən görkəmli aktyor C.M.Mixoels cavab verir ki, “Öz-özlüyündə belə ustalıq səhnədə heç kimə lazım deyil. Başqası lazımdır, fikrimizin diktə etdiyi əmri yerinə yetirə bilən bədən hazırlığı lazımdır”!

Fikrin diktə etdiyi əmri yerinə yetirməyi bacaran bədən hazırlığı yüksək sinir sistemi fəaliyyətinin də hərəkət funksiyalarını ehtiva edir. Beləliklə, səhnədə hərəkətlərin fiziki ifadəsinin təzahürü ilk növbədə, aktyorun yüksək sinir sistemi fəaliyyətinin nə dərəcədə inkişaf etməsinin göstəricisidir. Deməli, aktyorun səhnə işindəki hərəkətlə bağlı hazırlığı, ilk növbədə onun hərəkət mərkəzlərinin fəaliyyətində yüksək səviyyəyə nail olması ilə birbaşa bağlıdır.

K.S.Stanislavski deyirdi ki, rolda aktyorun plastikasını təyin edən əsas amil “görünən zahiri” deyil, görünməyən enerjinin daxili hərəkətidir”. Məhz bu, “görünməyən, enerjinin daxili hərəkəti” skelet əzələlərinin funksiyasında mütləq öz zahiri ifadəsini tapır.

Əgər hərəkət mərkəzlərinin fəaliyyəti bədən hərəkətlərində işə düşmürsə məşqlərin aparılması mümkün deyil. Bu məşqlərin həmişə ardıcıl və məqsədyönlü olması çox vacibdir. Hətta ümumi inkişaf məşğələləri zamanı müəllim konkret əməli tapşırıqlar verməlidir: qollarla dartılarkən baş daha yuxarı qalxsın; əyilərkən baş dizlərə toxunsun; yeri-yərkən dizlər bel səviyyəsində qaldırılmış ovuclara toxunsun və s. Məşğələni daha fəal icra etmək kimi izahlar verməkdənsə, məqsədə çatmaq istəyi orqanizmi həmişə əhəmiyyətli dərəcədə daha dürüst toparlayır. İştirakçılar düzgün sxem yaratdıqdan sonra, müəllim bütün məşğələlərdə bu metodikadan istifadə etməlidir.

Beləliklə, aktyorun plastika mədəniyyətinin tərbiyəsində skelet əzələlərinin funksiyaları başlıca məqsəd deyil, məhz konkret niyyətin həlli vasitəsi olmalıdır.

Məşğələlərin bu cür tətbiqi tələbə aktyoru məqsədyönlüyə alışdırır. Əgər aktyorun bu keyfiyyətləri inkişaf etdirilsə, o fiziki baxımdan həmişə fəal olub istənilən əməl məqamında lazım olan hərəkətin düzgün və ifadəli edilməsinə nail olacaq.

Aktyorun hərəkət hazırlığının metodikası İ.D.Pavlovun fiziologiya məktəbinin və onun davamçılarının hərəkət mərkəzlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsindəki nailiyyətlərinə əsaslanaraq, K.S.Stanislavskinin davamçılarının bu nailiyyətlərdən bəhrələnib apardıqları empirik təcrübələr bədən hərəkətlərini idarə edən sinir sisteminin mərhələli inkişafına gətirib çıxarır; Belə aktyorun hərəkət texnikası və onun ardıcılığı heç vaxt qəlib şəklində olmayıb həmişə dəyişməyi, tempo-ritmin kiçik dəyişikliklərinə belə uyğunlaşmağa nail olacaq. Həmin aktyorun fiziki əməllərinin icrası onu, hər şeydən əvvəl bəsit və saxta oyun tərzindən qoruyacaq. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, hərəkət müəllimi aktyorun intuitiv əməl funksiyasını yalnız bir yolla; yaşama yaradıcılığı prosesində baş verən kiçik dəyişikliklərə belə ani reaksiya vermək bacarığını tərbiyə etmək yolu ilə inkişaf etdirə bilər. İntuisiya, sinir impulslarının ötürülməsi baxımından yüksək sürətə malik olduğu üçün, onun yaratdığı lazımı hərəkətlər ifaçının özünə nəzarəti xaricindədir. Belə ki, həmin hərəkətlərin dərk edilməsi yalnız ifadan sonra mümkün olur.

Yuxarıda ifadə etdiyimiz mülahizələr belə bir qənaətə əsas verir ki:

1. “Səhnə hərəkəti” fənninin metodikası tədrisin ümumi pedaqoji vəzifələri ilə bərabər, həm də özünün spesifik vəzifələrini yerinə yetirir. Qısa müddət ərzində maksimum nəticələrə nail olmaq, prosesi daha məhsuldar etmək məqsədi pedaqoji təcrübədə özünəməxsus metodik prinsip və üsulların yaranmasına gətirib çıxarmışdır.

2. “Səhnə hərəkəti” fənninin metodikasının, onu kafedranın başqa fənləri ilə əlaqələndirməsi çox vacibdir.

3. Aktyorun hərəkət üzrə yetişdirilməsi məqsədi – sənət vərdişlərinin məşqlər səviyyəsindən səhnə sənətinə ötürülməsinə nail olmaq – bütün hərəkət predmetlərinin səyi ilə və söz yox ki, əsas ixtisas müəllimlərinin bacarıqlarından bəhrələnməklə mümkün olur.

4. Müəllim öz şəxsi və qazandığı təcrübəsi əsasında müxtəlif xüsusi vərdişlərin tətbiqi haqqında danışmalı və necə yerinə yetirilməsini göstərməlidir. Tələbələrin gördükləri tamaşalardan və filmlərdən olan epizodlardan nümunə kimi geniş istifadə etmək bizcə olduqca səmərəlidir. Çünki bu, tələbələrin dünyagörüşünü genişləndirir, onların səhnə əməlinin plastik ifadəsinə maraqlarını artırır.

5. Tələbələrin öz bacarıqlarını əsas ixtisas fənləri ilə əlaqədə düzgün istifadə etməklə aparılan məşğələlərin səmərəsini anlayıb səhnə hərəkəti fənninin tədrisini tam və ciddi şəkildə mənimsəməklə müəyyən professional səviyyə əldə edə bilərlər.

Sonda onu qeyd etmək lazımdır ki, “Səhnə hərəkəti” fənninin tədrisi işinin bu istiqamətdə olan məqsədləri, perspektiv hədəfi gələcək sənət adamlarının peşəkar səviyyədə yetişdirilməsidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Hüseynov H.B. Səhnə hərəkəti – “Maarif” Bakı-1985
2. İ. İsrailov. “Stanislavski və aktyor sənətinin qrammatikası”. Bakı-2021.
3. Novruzov S.B. Aktyorun əl-qol hərəkətlərinin inkişaf etdirilməsinə aid məşğələlər – metodik tövsiyə - Bakı-2006
4. Novruzov S., Ə.Rzayev. “Səhnə hərəkəti” fənninin proqramı. Bakı-2023.
5. Stanislavski K.S. “Mənim səhnə həyatım” B.Azərtədrisnəşr. 1963, tərcümə edən professor R.Təhmasib.
6. Дроздин А.Б. Физический тренинг актера по методике А.Дроздина. «Я вхожу в мир искусств. Репертуарно-методическая библиотечка» №4, (80),2004.
7. Закиров А.З. Семь уроков сценического движения. – М., 2009.
8. Михоэлс С.М. Статьи. Беседы. Речи. М., «Искусство», 1960, стр.174.
9. Кох И.Э. Основы сценического движение – Москва – 1976
10. Станиславский К.С. Собр.соч., т.2, стр.26-27.
11. Сценическое движение дисциплины. ВТУ (И) им. М.С.Щепкина. Москва 2019.

Sahib Bayram Novruzov**О МЕТОДОЛОГИИ ПРЕДМЕТА «СЦЕНИЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ»**

Resume. The article talks about the methodology of teaching the subject "Stage movement" in theater schools. The importance, goals and tasks of the subject for the training of theater artists, its connection with the art of actors, singers, and directors, and the preparation of plastic arts on the stage have been explained. At the same time, the importance of the subject "Stage movement" in stage art, its role as one of the main branches are noted. The points that touch on the degree of importance of the discussed subject in the education of the actor's individuality can be considered as the main value of the article. The features of practical application of theoretical knowledge are highlighted here. At this time, the effectiveness of long-term pedagogical methods is brought to attention.

Key words: subject, stage, actor, action, teacher, method, teaching, exercise

Сахиб Байрам Новрузов**ABOUT THE METHODOLOGY OF THE SUBJECT "STAGE MOVEMENT"**

Резюме: В статье говорится о методике преподавания предмета «Сценическое движение» в театральных школах. Объяснены значение, цели и задачи предмета для подготовки артистов театра, его связь с искусством актеров, певцов, режиссеров, подготовкой пластических искусств на сцене. При этом отмечается значение темы «Сценическое движение» в сценическом

искусстве, ее роль как одной из основных отраслей. Главной ценностью статьи можно считать те моменты, которые затрагивают степень значимости обсуждаемой темы в воспитании актерской индивидуальности. Здесь выделены особенности практического применения теоретических знаний. В это время обращается внимание на эффективность долгосрочных педагогических методов.

Ключевые слова: предмет, сцена, актер, действие, педагог, метод, обучение, упражнение

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 12.04.2024